

Гавін, Т. Письменнік Аляксей Карпюк і польскае Адраджэнне ў Беларусі падчас Перабудовы / Т. Гавін // Гарадзенскі соцыум 2014. Чалавек у прасторы горада XV–XX стст. : матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі, Гародня, 7–8 лістапада 2014 г. – Мінск : [Б. и.], 2015. – С. 356–362.

***Тадэвуш Гавін, PhD (Гародня)
Письменнік Аляксей Карпюк і польскае
Адраджэнне ў Беларусі падчас Перабудовы***

*«У мяне стварылася ўражанне,
што некаторыя нашыя
ўплывовыя правадыры
дагэтуль кіруюцца прынцыпам:
утрымліваць, не адпускаць, не
дазваляць, падазраваць і нічога
не змяняць».*

***З п'сьма Аляксея Карпюка
да Міхаіла Гарбачова***

Жыццёвы і творчы шлях Аляксея Карпюка вельмі багаты. Ёсць у ім узлёты і перамогі, але разам з тым паразы і расчараванні. Да галоўнага вялікага расчаравання пісьменніка адносіцца тое, што беларусы не здолелі ў поўнай меры выкарыстаць перабудову і распад СССР для свайго нацыянальнага Адраджэння. Аляксей Карпюк надзвычай балюча перажываў за беларускую мову і беларускую культуру, якія дыскрымінаваліся ўладамі БССР увесь пасляваенны час.

Разглядаючы ўнёсак пісьменніка А. Карпюка ў польскае нацыянальнае Адраджэнне ў Беларусі падчас Перабудовы (1987–1992 г.), пакіну па-за ўвагай яго жыццёвы і творчы шлях. Біяграфія гарадзенскага пісьменніка дастаткова вывучаная. Бліскуча, у вельмі сціслай форме і практычна ў поўным аб'ёме жыццёвы і творчы шлях знакамітага гарадзенца раскрыла беларуская паэтка Данута Бічэль ў прадмове да яго аўтабіяграфічнай кнігі «Развітанне з ілюзіямі», выдадзенай у 2008 г.

Беларускі пісьменнік Аляксей Карпюк – чалавек, вельмі блізкі мне, бо ў свой час пэўным чынам паўплываў на мой лёс. Упершыню я сутыкнуўся з Аляксеем Карпюком, калі служыў ва Ўладзівастоку ў 1987 г. Ён напісаў мне ліст. Гэта была рэакцыя на мой артыкул, дасланы ў газету «Гродзенская праўда». Я распавядаў пра сітуацыю з польскай нацыянальнай меншасцю на Гарадзеншчыне, пра вывучэнне польскай мовы і навучанне на ёй. Артыкула

не надрукавалі, але яго далі пачытаць Карпюку. У сваім пісьме сп. Карпюк прасіў даслаць адрасы палякаў, якія таксама змагаюцца за навучанне на роднай мове. На жаль, тады я такіх людзей у Гародні не ведаў.

Гэта быў пачатак нашага з Карпюком знаёмства, якое пазней перарасло ў сяброўства. Увосень таго ж году я перавёўся на службу ў Гародню. Памятаючы пра Карпюкова запрашэнне, прыйшоў да яго на працу, у Дом-музей Элізы Ажэшкі. Нягледзячы на актыўныя пошукі, Карпюк так і не знайшоў людзей, якіх можна было б уцягнуць у польскую адраджэнскую дзейнасць. Ён вельмі ўзрушыўся, калі ўбачыў мяне. Карпюк адразу прасякнуўся да мяне даверам, нягледзячы на форму афіцэра памежных войскаў, якія падначальваліся КДБ. Напэўна ён вырашыў, што разам з аднадумцам у асобе маладога падпалкоўніка яму будзе прасцей працаваць над вырашэннем польскага пытання.

Беларус Карпюк не хацеў мірыцца з тым, што палякі пазбаўленыя права вучыцца на роднай мове, не маюць сваёй газеты і грамадскай арганізацыі, якая бараніла б іх нацыянальныя інтарэсы. Карпюк паказваў мне ліст па польскім пытанні, які ў красавіку 1987 г. ён даслаў Генеральнаму сакратару ЦК КПСС М. Гарбачову. Не ведаю ці бачыў адрасат той ліст, але з Масквы яго пераадрасавалі ў Гародню «для высвятлення акалічнасцяў». Адказ Карпюк атрымаў па тэлефоне ад намесніка загадчыка Аддзелу ідэалогіі Абкаму партыі Дзмітрыя Аляшкевіча. Той паведаміў, што праблемы, аб якой Карпюк напісаў Генеральнаму сакратару, не існуе, бо палякі ніколі не звярталіся да ўладаў з просьбай адкрыць нацыянальную школу.

У снежні 1987 г. абураны Карпюк напісаў наступны ліст Гарбачову, у якім польскае пытанне ў СССР параўнаў з параходам «Адмірал Нахімаў», «які затануў не толькі праз недагляд капітанаў, а перадусім з прычыны састарэласці. Няма нічога дзіўнага ў тым, што палякі не звяртаюцца да ўладаў па дапамогу. Пытанне ў тым, што самі ўлады ніколі не цікавіліся праблемамі нацменшасцяў. На жаль, сённяшняе грамадства пакуль не здолела пазбавіцца страху пераследаў за іншадумства».

На пачатку 1988 г. Аляксей Нічыпаравіч скардзіўся на адсутнасць падтрымкі па польскім пытанні з боку асобных сяброў Саюзу пісьменьнікаў БССР. Ён параіў мне напісаць лісты да яго і да Васіля Быкава з просьбай дапамагчы ў змаганні за правы палякаў.

Летам 1988 г. мы з аднадумцамі стваралі Польскае таварыства. Аляксей Карпюк прапанаваў назваць яго імем Яна Каханоўскага. Калі я сказаў, што мы аддаём перавагу Адаму Міцкевічу, ён пагадзіўся і павіншаваў з добрым выбарам.

10 жніўня 1988 г. у канферэнц-зале Гарадзенскага ўніверсітэта адбыўся ўстаноўчы сход Польскага культурна-асветніцкага таварыства. Людзей сабралася многа, але адчувалася нейкая скаванасць. Толькі пасля бліскучага выступу А. Карпюка палякі пачалі адкрыта гаварыць пра набалелае, патрабаваць ад уладаў трымацца правоў, дэклараваных савецкім заканадаўствам.

Напрыканцы жніўня на запрашэнне Аддзела культуры Аблвыканкама ў Гародню прыехала польская пісьменніца Барбара Ваховіч. У праграму яе візіту наўмысна не ўключылі спатканне з мясцовымі палякамі. Абураны Карпюк парушыў план, і сустрэча адбылася.

Мы зазвычай бачыліся з Карпюком у ягоным працоўным кабінце. Калі трэба было пагаварыць пра нешта надзвычай важнае, ён здымаў слухаўку, клаў яе на стол і прапаноўваў выйсці на ганак. Калі мы, размаўляючы, безліч разоў абыходзілі вакол будынка Музея, за намі са здзіўленнем назіралі супрацоўніцы. Напэўна, яны не маглі зразумець, што супольнага можа быць паміж афіцэрам памежных войскаў і паважаным у краіне пісьменнікам.

Аднойчы Карпюк прапанаваў паразмаўляць з адным ксяндзом у Гарадзенскім раёне наконт агітацыйнай працы па выкладанню польскай мовы ў школах. Менавіта ў той дзень, калі мы вырашылі паехаць, мяне нечакана прызначылі на службу. Пасля сустрэчы Карпюк пазваніў мне і вымавіў усяго некалькі слоў: «Слабы ён. Нічога з яго не будзе».

Дзеля легалізацыі Таварыства ў вачах польскіх уладаў Карпюк сустрэўся з польскім консулам у Менску генералам Абядзінскім, сябрам Ярузэльскага. На пачатку верасня 1988 г. у хаце маіх бацькоў у вёсцы Ласосна зазваніў тэлефон. Я адказаў, як звычайна: «Падпалкоўнік Гавін слухае». У трубцы адказалі: «Czołem, towarzyszu pułkowniku, z tej strony generał broni Obiedziński». З гэтага моманту распачаліся афіцыйныя кантакты з прадстаўнікамі польскіх уладаў, бліскача арганізаваныя А. Карпюком.

Праўда, пасля сустрэчы з генеральным консулам вайсковае кіраўніцтва абвясціла мне строгую вымову за «несанкцыянаваны кантакт з замежнікамі». Праз паўгода мне забаранілі працаваць з важнымі і сакрэтнымі дакументамі, пазбавіўшы права выконваць мой прафесійны абавязак. І гэта нягледзячы на тое, што мы з генерал-палкоўнікам Абядзінскім былі вайскоўцамі краінаў Варшаўскай дамовы. На паперы – саюзнікі, а на самай справе...

У 1989–1990 гг. я мала кантактаваў з пісьменнікам. Ён думаў, што зрабіў усё магчымае для легалізацыі нашай дзейнасці, і назіраў, ці даюць палякі рады ў змаганні за свае правы. Аднак, дазнаўшыся, што я буду вылучацца ў Вярхоўны Савет БССР ад мястэчка Сапоцкіна, прыехаў і выступіў там з прамовай. Ён разумеў, што падтрымліваючы мяне, выступае супраць улады. Прамова Карпюка мела сапраўды вялікае значэнне. Многія ведалі яго як чалавека, які пасля вайны працаваў настаўнікам у мясцовай школе, і паважалі.

Перад устаноўчым з'ездам Саюза палякаў у 1990 г., на якім павінны былі абраць новае кіраўніцтва, я не аднойчы раіўся з Карпюком, як дзейнічаць. Ён заўсёды адказваў аднолькава: «Кіраваць Саюзам». Якраз тады камандаванне Заходняй памежнай акругі заявіла, што калі я пакіну грамадскую дзейнасць, дык атрымаю магчымасць працягваць вайсковую кар'еру. Мне падавалася, што я магу адысці ад польскіх справаў, бо працэс пайшоў і не так важна, хто будзе ім кіраваць. Аднак, ведаючы пазіцыю Карпюка і адчуваючы вялікую адказнасць за польскую справу, я зрабіў выбар на карысць апошняй, менавіта застаўся польскім грамадскім дзеячам.

Гэты выбар паставіў кропку ў маёй вайсковай кар’еры. Праз год мяне звольнілі са службы ў прымусовым парадку. Мне было 40 гадоў. Савецкая дзяржава не толькі знішчыла маю вайсковую кар’еру, але і пазбавіла поўнай пенсіі па выслуге гадоў. Праз некалькі дзён пасля звальнення я спаткаўся з Карпюком, які заўсёды раіў мне спалучаць службу ў арміі і грамадскую дзейнасць. Першы раз ён маўчаў. У 1991–1992 гг. Карпюк шмат хварэў, аднак мы перыядычна сустракаліся. На пачатку ліпеня 1992 г. ён пачуўся вельмі кепска, і я наведаў яго дома. Гэты цяжка хворы чалавек паводзіў сябе настолькі нязмушана, быццам нічога не здарылася. Праз некалькі дзён пасля нашай сустрэчы патэлефанавала яго жонка. Я адразу зразумеў, што здарылася самае страшнае...

Беларусь згубіла аднаго з найлепшых сыноў, а тутэйшыя палякі – свайго лепшага сябра¹⁸. Усё жыццё Карпюк змагаўся за Бацькаўшчыну, каб зрабіць яе незалежнай і еўрапейскай, у якой людзям розных нацыянальнасцяў жылося б аднолькава ўтульна.

Калісьці я запытаў Карпюка, чаму ён дапамагае менавіта палякам. Ён адказаў: «Можа, калі вы пачняце вывучаць сваю родную мову, будзеце мець польскія школы, тады і беларусы, нарэшце, пачнуць змагацца за свае правы».

Падчас пахавання Аляксея Карпюка ў Алеі заслужаных на гарадзенскіх могілках я вельмі перажываў. Увесь гэты час я думаў, чым магу аддзячыць за ўсё, што ён зрабіў для нас.

Ён памёр, так і не дачакаўшыся здзяйснення таго, аб чым прасіўу сваім лісце да М. Гарбачова. Пройдзе чатыры гады пасля ягонай смерці, і для польскіх дзетак адчыніць свае дзверы польская школа ў Гародні. Яшчэ праз тры гады пачне працаваць польская школа ў Ваўкавыску. Не ведаю, якімі былі б нашыя поспехі на ніве польскага Адраджэння, калі б не было Аляксея Карпюка. Без яго дапамогі і высокага маральнага аўтарытэту вырашыць усё тыя пытанні, якія паўставалі, было б куды больш складана.

Бічэль Д. «Сэрца людское яднаецца з сэрцам сусвету...» // Карпюк А. Развітанне з ілюзіямі. Эсэ, апавяданні, дзённікі. – Гародня-Wrocław, 2008. – С. 5–27.

Gawin T. Zwycięstwa i porażki. – Białystok, 2003. – S. 46–48, 52–53, 257–258.

Архіў Польскага культурна-асветніцкага таварыства імя Адама Міцкевіча. – Тэчка нумар 2;

Gawin T. Ojcowizna. Grodno-Lublin, 1993. – S. 7–9, 14–15, 22.

Gawin T. Zwycięstwa i porażki. – S. 58.

Гавін Т. Пісьменнік і памежнік // Наша Ніва. – 2002, 12 ліпеня. № 26. – С. 11.

Гавін Т. Беларус, які хваляваўся за ўсіх // Биржа информации. – 2002. – 11 ліпеня. № 28 (320).